

ΕΛΚΥΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΙΚΡΟ-ΜΕΣΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Μ.Ν. Ντυκέν

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παγκοσμιοποίηση οδήγησε σε αυξημένο ανταγωνισμό όχι μόνο μεταξύ των επιχειρήσεων αλλά επίσης και μεταξύ των χωρο-εδαφικών ενοτήτων (territoires). Παράλληλα, η αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης καθώς και η αυξημένη κινητικότητα του πληθυσμού συνέβαλαν στην μεγαλύτερη χωρική διάχυση του πληθυσμού. Αναπτύσσεται επομένως μια ανταγωνιστική διαδικασία στην οποία συμμετέχουν και τα μικρο-μεσαία αστικά κέντρα με σκοπό να διατηρήσουν και να προσελκύσουν νέες οικονομικές δραστηριότητες και νέους κατοίκους. Πραγματικά φαίνεται ότι αρκετές μικρο-μεσαίες πόλεις της Ευρώπης επωφελήθηκαν από τις παραπάνω εξελίξεις με αποτέλεσμα να παρουσιάσουν σημαντική δημογραφική και οικονομική ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό, ο στόχος του άρθρου είναι η διερεύνηση της ελκυστικότητας των μικρών πόλεων της Ελλάδας καθώς και, μέσω μιας μακροσκοπικής ανάλυσης, μια προσπάθεια εκτίμησης του «βαθμού» ελκυστικότητάς τους.

Λέξεις Κλειδιά: Μικρο-μεσαίες πόλεις, πληθυσμιακή ελκυστικότητα, οικονομική ελκυστικότητα

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η οξεία ανταγωνιστικότητα δεν αγγίζει μόνο τις επιχειρήσεις αλλά επίσης όλο και περισσότερο τις χωρο-εδαφικές ενότητες (territoires), ειδικά στον υπαίθρο χώρο. Η παγκοσμιοποίηση οδήγησε στη διεύρυνση της ανταγωνιστικής διαδικασίας στην οποία καλούνται να συμμετάσχουν τα μικρο-μεσαία αστικά κέντρα προκειμένου να διατηρήσουν το πληθυσμό τους και να προσελκύσουν νέες οικονομικές δραστηριότητες καθώς και νέες ομάδες ατόμων. Πραγματικά, όπως το τονίζει ο Cochrane (2005), η συνεύρεση διαφορετικών ομάδων πληθυσμού με διαφορετικές καταβολές και δραστηριότητες αποτελεί βασική συνιστώσα του δυναμισμού μιας πόλης, συμβάλλοντας επομένως στην διαφοροποίηση του πολιτιστικού και κοινωνικο-οικονομικού ιστού της.

Αν και τα μικρο-μεσαία αστικά κέντρα της υπαίθρου αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες προσαρμογής στην χωρική ανταγωνιστικότητα, μπορούν όμως παράλληλα να αναπτύξουν μια εναλλακτική «στρατηγική ελκυστικότητας», βασισμένη σε νέους και «ιδιάζοντες» (specific) πόρους. Πρόκειται για πόρους σύμφωνα με τους οποίους διαμορφώνεται η ταυτότητα της περιοχής και σχετίζονται άμεσα τόσο με την ιστορική, πολιτισμική, αρχιτεκτονική κληρονομία της περιοχής, όσο και με την τοπική τεχνογνωσία καθώς και με τους φυσικούς πόρους της περιοχής αυτής (Colletis, Pecqueur, 1994). Η αξιοποίηση των ιδιαιτέρων πόρων από την ίδια την τοπική κοινωνία συνεισφέρει στην αναβάθμιση της εικόνας της περιοχής και επομένως ενισχύει την ελκυστικότητά της. Η πρόκληση επομένως δεν εκφράζεται αποκλειστικά με οικονομικούς όρους αλλά πλέον και με πολιτισμικούς, κοινωνικο-οικονομικούς και περιβαλλοντικούς όρους. Πραγματικά φαίνεται ότι, σε μια περίοδο επιτάχυνσης της πληθυσμιακής κινητικότητας, αρκετές μικρο-μεσαίες πόλεις καθώς και χωρο-εδαφικές περιοχές της Ευρώπης επωφελήθηκαν από την υιοθέτηση αυτής της στρατηγικής αναβάθμισης της εικόνας τους, με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν σημαντική δημογραφική και οικονομική ανάπτυξη (Lollier, Prigent, Thouément 2005). Ως παράδειγμα, μπορούμε να αναφέρουμε την Γαλλία όπου, τα αποτελέσματα της τελευταίας απογραφής πληθυσμού (2006) αναδεικνύουν ότι, αρκετές περιοχές της υπαίθρου με τις κωμοπόλεις τους – ειδικά στο δυτικό και νότιο τμήμα της χώρας – σημειώνουν αύξηση του πληθυσμού τους (Laganier, Vienne, 2009).

Στο πλαίσιο αυτό, το ερώτημα που διερευνάται στον παρόν άρθρο τίθεται με τους ακόλουθους όρους: σε ποιο βαθμό μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι εμφανίζεται και στην Ελλάδα μια ορατή τάση ανάπτυξης ορισμένων τουλάχιστον μικρο-μεσαίων αστικών κέντρων της υπαίθρου, και κατά συνέπεια μια τάση εγκατάστασης νεοεισερχόμενων κατοίκων, η οποία μπορεί να ερμηνευθεί ως μια πρώτη μετρήσιμη ένδειξη της ελκυστικότητάς τους. Η διερεύνηση αυτή βασίζεται στην ανάλυση της διαχρονικής εξέλιξης των οικισμών της Ελλάδας, εξαιρώντας εκ των προτέρων, από το πεδίο ανάλυσης τους κατεξοχήν περιαστικούς οικισμούς των δύο μεγαλύτερων αστικών κέντρων της Χώρας οι οποίοι εντάσσονται σε διαφορετικό πρότυπο λειτουργίας από αυτό που προσπαθούμε να αναδείξουμε.

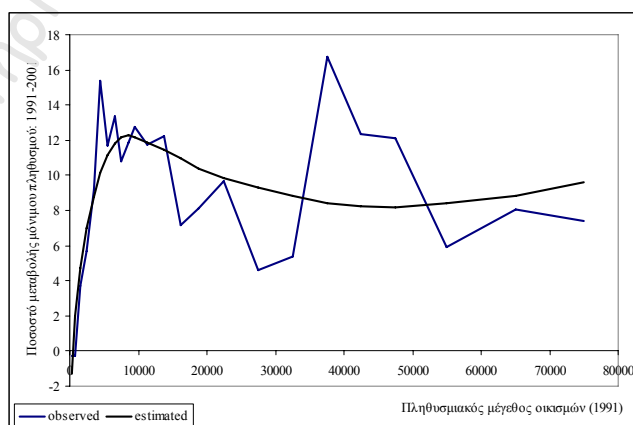
Εξαιτίας της περιορισμένης διαθεσιμότητας δεδομένων και πιο συγκεκριμένα της έλλειψης δεδομένων όσον αφορά την κινητικότητα των εργαζομένων, η μικροσκοπική προσέγγιση βασίζεται σε ένα και μοναδικό κριτήριο: το απόλυτο πληθυσμιακό μέγεθος των οικισμών. Σε δεύτερο στάδιο, προκειμένου να αναπτύξουμε μια πολυκριτηριακή ανάλυση της ελκυστικότητας των μικρο-μεσαίων αστικών κέντρων της υπαίθρου, επιλέξαμε ως κλίμακα ανάλυσης, τους Καποδιστριακούς Δήμους. Πάρα το γεγονός ότι, η έννοια του Δήμου δεν μπορεί να ταυτιστεί με αυτή του αστικού κέντρου, είναι η μοναδική διοικητική κλίμακα για την οποία διαθέτουμε σημαντικές πληροφορίες που μας επιτρέπουν μια περισσότερο συνθετική προσέγγιση του «βαθμού ελκυστικότητας». Λαμβάνοντας υπόψη ότι η έδρα του δήμου συγκεντρώνει κατά κανόνα το μεγαλύτερο τμήμα των μονίμων κατοίκων του, η ανάλυση σε επίπεδο δήμου μας επιτρέπει, έμμεσα τουλάχιστον, να προχωρήσουμε στην ταξινόμηση των αστικών κέντρων της υπαίθρου ανάλογα με το βαθμό και το πρότυπο ελκυστικότητάς τους.

2. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ

Η διαχρονική αύξηση του πληθυσμού αποτελεί μια πρώτη ένδειξη της ελκυστικότητας μιας περιοχής. Προκειμένου να αποφευχθούν σημαντικά στατιστικά σφάλματα, η διερεύνηση της εξέλιξης του μόνιμου πληθυσμού των οικισμών της ελληνικής ενδοχώρας περιορίζεται στα αποτελέσματα των δύο τελευταίων απογραφών πληθυσμού (1991-2001) και αυτό οφείλεται σε δύο βασικούς λόγους:

(α) τα δεδομένα των προηγούμενων απογραφών αφορούν αποκλειστικά τον πραγματικό πληθυσμό και ως εκ τούτου τα μεγέθη αυτά δεν είναι συγκρίσιμα με τον μόνιμο πληθυσμό,

(β) ο πραγματικός πληθυσμός, ως γνωστό, οδηγεί σε υποεκτίμηση του μεγέθους των αστικών κέντρων, εξαιτίας της μετακίνησης, κατά την ημέρα της απογραφής, ενός τμήματος του πληθυσμού από τα αστικά κέντρα προς το τόπο καταγωγής του. Επίσης, σημαντικό στοιχείο για την παρούσα ανάλυση, η υποεκτίμηση αυτή τείνει να είναι πιο έντονη στις μικρές πόλεις της υπαίθρου λόγω της σχετικής γειννίας με τα χωριά καταγωγής.

Σχήμα 1. Ποσοστό μεταβολής μόνιμου πληθυσμού κατά τάξεις μεγέθους οικισμών

Κατά την δεκαετία 1991-2001, οι μικροί οικισμοί με πληθυσμό κάτω των 2000 κατοίκων δυσκολεύονται να συγκρατήσουν τον πληθυσμό τους (Σχήμα 1): περίπου το 60% αυτών παρουσιάζουν σημαντική μείωση ενώ οι οικισμοί που κέρδισαν βρίσκονται κατά κανόνα σε προνομιακή θέση, υπό την έννοια της γειννίασης με μεγάλα / μεσαία αστικά κέντρα ή/και με τις παράκτιες ζώνες. Αξίζει να σημειωθεί ότι, οι οικισμοί που συνήθως παρουσιάζουν τις σημαντικότερες αυξήσεις πληθυσμού και ως εκ τούτου, αποτελούν πόλο έλξης για κατοίκηση, συγκεντρώνονται σε δύο ομάδες σύμφωνα με το μέγεθος τους οικισμών. Πρόκειται για οικισμούς με απόλυτο μέγεθος κατά το 1991 που κυμαίνονταν είτε μεταξύ 5.000 και 15.000 κατοίκους είτε μεταξύ 30.000 και 45.000 κατοίκους.

Πίνακας 1. Πληθυσμιακή Εξέλιξη των οικισμών της Ελλάδας κατά τάξη μεγέθους το 1991

Τάξη μεγέθους οικισμών (*) [1991]	Σύνολο μόνιμων κατοίκων				Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού [1991-2001]
	1991	%	2001	%	
< 2000	2 815 562	48,4	2 851 266	46,4	1,3
2000 - 5000	705 460	12,1	768 526	12,5	8,9
5000 - 15000	559 589	9,6	626 059	10,2	11,9
15000 - 30000	409 867	7,1	439 586	7,2	7,3
30000 - 45000	379 829	6,5	428 399	7,0	12,8
> 45000	943 323	16,2	1 026 546	16,7	8,8
Σύνολο	5 813 630	100,0	6 140 382	100,0	5,6

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή πληθυσμού 2001 [ίδια επεξεργασία]

(*) Στην ανάλυση, δεν περιλαμβάνονται οι περιφερειακοί οικισμοί της Αττικής και Θεσσαλονίκης

Η συστηματική ανάλυση των οικισμών άνω των 5000 κατοίκων αναδεικνύει ότι, μόνο πέντε πρωτεύουσες νομών χάνουν πληθυσμό : ο Πύργος, η Ερμούπολη, η Κέρκυρα, η Καστορία και η Άμφισσα, ενώ η Χίος απλώς διατηρεί τον πληθυσμό της. Η πλειοψηφία των πρωτευουσών συνεχίζουν επομένως να αποτελούν σημείο έλξης για νέους κατοίκους, όμως αρκετές πόλεις μικρο-μεσαίου μεγέθους παρουσιάζουν σαφές υψηλότερο ρυθμό αύξησης από εκείνο των μεγαλύτερων αστικών κέντρων της χώρας.

Κατά κύριο λόγο, πρόκειται για περιφερειακές και τουριστικές πόλεις (όπως για παράδειγμα η Νέα Αρτάκη και το Βασιλικό στην Εύβοια, η Ναύπακτος στην Αιτωλο-Ακαρνανία, η Καλαμπάκα στα Τρίκαλα, το Λουτράκι στην Κόρινθο, η Ιεράπετρα στο Λασιθί ή ακόμα οι Μουρνιές στα Χάνια). Ορισμένες κωμοπόλεις μεταξύ των οποίων η Ορεσιτιάδα (Εβρος), η Αλεξάνδρεια (Ημαθία), το Πολύκαστρο (Κίλικς), τα Γιαννιτσία (Πέλλα), τα Φάρσαλα (Λάρισα), οι Σοφάδες (Καρδίτσα) χαρακτηρίζονται από σημαντική ελκυστικότητα και αποτελούν ενδιαφέρουσες περιπτώσεις για περαιτέρω ανάλυση.

3. ΜΑΚΡΟΣΚΟΠΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΚΥΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η ελκυστικότητα των μικρο-μεσαίων πόλεων είναι, όπως ήδη αναφέρθηκε, αποτέλεσμα συνθετικής διαδικασίας, η οποία εκφράζεται μέσω της δυνατότητας διατήρησης / ανάπτυξης (α) του μόνιμου πληθυσμού ή/και (β) των οικονομικών δραστηριοτήτων τους και επομένως, της διεύρυνσης της τοπικής αγοράς εργασίας. Γίνεται σαφής διάκριση μεταξύ των δύο αυτών συνιστωσών προκειμένου να λάβουμε υπόψη ότι έστω και αν η εξέλιξη του μεγέθους των μικρο-μεσαίων πόλεων σχετίζεται με την οικονομική τους ανάπτυξη, παρόλο αυτά οι δύο αυτές διαστάσεις δεν ταυτίζονται απόλυτα, εξαιτίας της όλο και μεγαλύτερης κινητικότητας των κατοίκων, κυρίως εξαιτίας της επαγγελματικής τους απασχόλησης (Ντυκέν, Κακλαμάνη, 2009).

Θεωρούμε επομένως ότι, η ελκυστικότητα μιας περιοχής, ειδικά στον υπαίθρο χώρο, δεν πρέπει να εξετάζεται αποκλειστικά με οικονομικούς όρους, εφόσον πέραν του κλασσικού μοντέλου ταύτισης μεταξύ τόπου κατοικίας και τόπου απασχόλησης,

αναπτύσσονται νέα πρότυπα λειτουργίας των νοικοκυριών (Ανθοπούλου Θ., Γούσιος Δ., 2007). Ουσιαστικά, η ελκυστικότητα μιας μικρο-μεσαίας πόλης της υπαίθρου αποτυπώνει την ικανότητά της να προσφέρει, πέραν των αναγκαίων θέσεων εργασίας, ένα σύνολο υπηρεσιών οι οποίες συμβάλλουν καθοριστικά στην αναβάθμιση της ποιότητας του πλαισίου ζωής των κατοίκων της. Κατά συνέπεια, ορισμένες περιοχές – ειδικά αυτές με προνομιακή γεωγραφική θέση - μπορούν να αναπτύξουν διαφορετικό πρότυπο αστικής οικονομίας υπό την έννοια ότι, μετατρέπονται σε κύριο τόπο κατοίκησης και όχι τόσο πολύ σε τόπο απασχόλησης (residential economy). Σύμφωνα με το Behar (2004) το νέο αυτό οικονομικό πρότυπο αφορά κατά κύριο λόγο τις πόλεις μικρο-μεσαίου μεγέθους ενώ σχετίζεται άμεσα με δύο βασικές τάσεις: (i) την όλο και μεγαλύτερη γήρανση του πληθυσμού η οποία δημιουργεί νέες ανάγκες και απαιτήσεις ως προς την εξυπηρέτηση των κατοίκων, καθώς και (ii) την αναζήτηση διαφορετικού τρόπου ζωής του αστικού πληθυσμού, ο οποίος θέλει να συνδυάσει τις διευκολύνσεις που προσφέρει η πόλη με την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής. Οι νέες αυτές ανάγκες και απαιτήσεις συμβάλλουν με τη σειρά τους στην διαφοροποίηση του τοπικού οικονομικού ιστού (Davezies 2004, Terrier 2006).

3.1. Οι μετρήσιμες μορφές της ελκυστικότητας

Η μελέτη του τύπου και βαθμού ελκυστικότητας των μικρο-μεσαίων αστικών κέντρων της επαρχίας παρουσιάζει σημαντικές δυσκολίες ως προς την ποσοτική τους αποτύπωση. Κατ' αρχάς, εντοπίστηκαν οι μακροσκοπικά μετρήσιμες συνιστώσες του φαινομένου και προέκυψε, όπως ήταν αναμενόμενο, ότι τα διαθέσιμα δεδομένα περιορίζουν σε σημαντικό βαθμό το πεδίο έρευνας, με αποτέλεσμα η παρακάτω ανάλυση να επικεντρώνεται στους δήμους της υπαίθρου, κλίμακα για την οποία οι χρήσιμες ποσοτικές πληροφορίες είναι διαθέσιμες.

Πέραν της διαχρονικής εξέλιξης του μόνιμου πληθυσμού η οποία αποτελεί μια πρώτη αξιόπιστη ένδειξη της ικανότητας μιας περιοχής να ελκύει νέες ομάδες πληθυσμού, οι βασικές μετρήσιμες μορφές του «βαθμού» ελκυστικότητας των μικρο-μεσαίων πόλεων της υπαίθρου είναι οι ακόλουθες :

- η σύνθεση του πληθυσμού, υπό δύο διαφορετικές και συμπληρωματικές έννοιες:
  - (α) η κατά ηλικία σύνθεση του πληθυσμού (δείκτες νεανικότητας και γήρανσης) με βάση την οποία εξετάζεται η δυνατότητα συγκράτησης νεαρού πληθυσμού, ενώ οι υψηλοί δείκτες γήρανσης σε αστικές περιοχές συμβάλλουν στην ανάδειξη εκείνων των δήμων που αποτελούν κύριο τόπο κατοίκησης ενός πληθυσμού σε διαδικασία γήρανσης. Σε αυτή την κατηγορία δεικτών, προστέθηκε και ο αδρός δείκτης γεννηθέντων: αριθμός γεννηθέντων μετά το 1995 που αντιστοιχεί σε 100 μόνιμους κατοίκους.
  - (β) η ύπαρξη νεοεισερχόμενων κατοίκων ως ένδειξη της συνεύρεσης διαφορετικών ομάδων πληθυσμού. Με βάση τα δεδομένα της τελευταίας απογραφής πληθυσμού (2001), μπορεί να εκτιμηθεί το σχετικό βάρος των κατοίκων που εγκαταστάθηκαν πρόσφατα σε ένα δήμο, δηλαδή κατά την περίοδο 1995 και 2001. Επίσης, γνωρίζοντας ότι, η εγκατάσταση αλλοδαπών στην Ελλάδα αποτελεί πρόσφατο και χαρακτηριστικό φαινόμενο της εξεταζόμενης δεκαετίας, το σχετικό βάρος αυτής της συγκεκριμένης ομάδας πληθυσμού προσφέρει μια επιπλέον και σημαντική πληροφορία. Συμπληρωματικά, υπολογίστηκε και ο αδρός δείκτης ετεροδημοτών: αριθμός ετεροδημοτών που αντιστοιχεί σε 100 μόνιμους κατοίκους.
- η κινητικότητα στο πλαίσιο της εργασίας επιτρέπει, έμμεσα τουλάχιστον, να προσεγγίσουμε την δυνατότητα του δήμου να είναι πόλος έλξης για την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων. Με βάση τις καθημερινές μετακινήσεις μεταξύ του τόπου διαμονής και του τόπου εργασίας (Pendulum mobility) και ειδικότερα, τις εισροές εργαζομένων που διαμένουν εκτός των ορίων του δήμου, εκτιμάται το πραγματικό

μέγεθος της τοπικής αγοράς εργασίας. Το μέγεθος της αγοράς εργασίας ενός δήμου υπολογίζεται ως το άθροισμα:

(α) των απασχολουμένων που διαμένουν και εργάζονται στον ίδιο δήμο και κατά συνέπεια, δεν μετακινούνται, και

(β) των απασχολουμένων που, διαμένοντας σε άλλο δήμο, μετακινούνται σε καθημερινή βάση προς το συγκεκριμένο δήμο και αποτελούν εισροή εργαζομένων για το συγκεκριμένο τόπο.

Η απόκλιση μεταξύ του αριθμού απασχολουμένων ενός δήμου και του μεγέθους της αγοράς εργασίας αντανακλά μια διαφορετική άλλα εξίσου σημαντική πτυχή της ελκυστικότητας.

Παράλληλα, το σχετικό βάρος των απασχολουμένων ενός δήμου που εργάζονται σε άλλο δήμο (εκροές) αναδεικνύει έμμεσα σε ποιο βαθμό, ο δήμος αυτός μπορεί να μετατραπεί σε κύριο τόπο κατοίκησης και να ωφεληθεί από το προαναφερόμενο πρότυπο αστικής οικονομίας (residential economy).

3.2. Η εκτίμηση της μορφής και του βαθμού ελκυστικότητας

Μετά από τον υπολογισμό των προαναφερομένων δεικτών, πραγματοποιήθηκε Ανάλυση σε Κύριες Συνιστώσες Α.Κ.Σ. (Principal Components). Η μέθοδος αυτή επιτρέπει τον περιορισμό του αριθμού των αρχικών μεταβλητών και κατά συνέπεια, επιτυγχάνεται μία μορφή αναδιοργάνωσης και συμπύκνωσης των κύριων συνιστωσών που χαρακτηρίζουν τις χωρικές ενότητες που εξετάζονται. Τα απογραφικά στοιχεία δεν συνιστούν «πρωτογενές» στατιστικό υλικό, είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης πολλαπλών παραγόντων. Επομένως, η Α.Κ.Σ προκαλεί σε κάποιο βαθμό ανασύσταση της αρχικής πολυπλοκότητας της εικόνας που καταγράφεται. Προφανώς κατ' αυτό τον τρόπο διευρύνεται η δυνατότητα της ανάλυσης εισάγοντας ποιοτικούς όρους στην ποσοτική επεξεργασία. Βασικός στόχος αυτής της μεθόδου ανάλυσης είναι να «γνωρίζουμε την οργανική συνοχή» των μεταβλητών που λαμβάνονται υπόψη στο μοντέλο, δεδομένου ότι η συγκεκριμένη ανάλυση λειτουργεί ως «είδος ραντάρ» για τη σημαντικότητα και την αλληλεπίδραση μεταξύ του συνόλου των συγκεκριμένων μεταβλητών.

Η Α.Κ.Σ. αφορά τους 735 Δήμους της Ελλάδας με πληθυσμό άνω των 1000 κατοίκων, έχοντας εξαιρέσει τους δήμους της Αττικής καθώς και τους κατεχοχόν περιφερειακούς δήμους των μεγαλύτερων αστικών κέντρων της χώρας. Από την Α.Κ.Σ. προέκυψαν 3 άξονες οι οποίοι αντιπροσωπεύουν το 84% της μεταβλητικότητας, ποσοστό που θεωρείται ιδιαίτερα ικανοποιητικό. Για τον έλεγχο της καταλληλότητας του μοντέλου πραγματοποιήθηκε ο έλεγχος του Kaiser-Meyer-Oklip (ΚΜΟ) ο οποίος έδωσε ιδιαίτερα ικανοποιητικά αποτελέσματα (ΚΜΟ=0,657). Ο δείκτης αυτός αξιολογεί σε ποιο βαθμό οι αρχικά επιλεγμένες μεταβλητές διαμορφώνουν ένα σύνολο νέων - σε περιορισμένο αριθμό - μεταβλητών, με ικανοποιητικό επίπεδο συνοχής, προκειμένου οι νέες αυτές μεταβλητές (άξονες) να αντανακλούν με κατάλληλο τρόπο τις πολυδιάστατες έννοιες και συνιστώσες του υπό μελέτη φαινομένου.

Ο πρώτος άξονας (42% της μεταβλητότητας) αποτυπώνει την υφιστάμενη ηλικιακή δομή του δήμου και ειδικότερα τη δυνατότητα συγκράτησης νεανικού πληθυσμού. Πραγματικά, ο άξονας αυτός διαμορφώνεται αφενός από τις μεταβλητές που καταγράφουν την ύπαρξη νεανικού πληθυσμού, καθώς και την ανανέωσή του (θετικές τιμές), και αφετέρου από τις μεταβλητές που εκφράζουν τη διαδικασία γήρανσης του πληθυσμού (αρνητικές τιμές).

Ο δεύτερος άξονας (22% της μεταβλητότητας) εκφράζει την σχετική ένταση της διαδικασίας εγκατάστασης νέων ομάδων πληθυσμού. Στην διαμόρφωση του άξονα συνεισφέρουν οι μεταβλητές που αντιστοιχούν στο ποσοστό των νεοεισερχομένων κατοίκων και στο ποσοστό του αλλοδαπού πληθυσμού, καθώς και η μεταβλητή που μετράει το ειδικό βάρος των ετεροδημοτών, ως έμμεση ένδειξη της συνεύρεσης διαφορετικών ομάδων πληθυσμού (διαφορετική καταγωγή). Ο 2^{ος} άξονας εκτιμά,

επομένως, το βαθμό ελκυστικότητας του δήμου ως τόπος κατοίκησης και εγκατάστασης νέων κατοίκων.

Ο τρίτος άξονας (20% της μεταβλητότητας) εκφράζει την ελκυστικότητα του δήμου ως τόπος εργασίας. Στη θετική πλευρά του άξονα συνεισφέρουν οι μεταβλητές που αντανακλούν το δυναμισμό της τοπικής αγοράς εργασίας (σχετικό μέγεθος της αγοράς και ένταση της καθημερινής εισροής απασχολούμενων που διαμένουν όμως σε άλλο δήμο). Η αρνητική πλευρά του άξονα διαμορφώνεται από την επίδραση της μεταβλητής που εκφράζει την ένταση της εκροής απασχολούμενων του δήμου προς άλλες περιοχές.

Όπως προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση, οι άξονες που προέκυψαν από την Α.Κ.Σ. έχουν σημαντική ερμηνευτική αξία ενώ, ως νέες μεταβλητές, ποσοτικοποιούν ορισμένες άλλα σημαντικές πτυχές της ελκυστικότητας των δήμων της Ελλάδας. Αν θεωρήσουμε ότι, οι 3 νέες μεταβλητές αποτελούν συμπληρωματικούς δείκτες ελκυστικότητας, η ταξινόμηση των δήμων με βάση αυτούς τους δείκτες θα έπρεπε επομένως να καταλήξει στην ανάδειξη διαφορετικών «προτύπων ελκυστικότητας».

Για να επιβεβαιωθεί η παραπάνω υπόθεση, πραγματοποιήθηκε μη ιεραρχική ταξινόμηση (K-means cluster analysis) η οποία κατέληξε σε 4 ομάδες δήμων που παρουσιάζουν εσωτερική ομοιογένεια και διακριτές μεταξύ τους διαφορές και ως εκ τούτου, αναφέρονται σε 4 πρότυπα ελκυστικότητας.

Η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει 96 δήμους. Πρόκειται συνήθως για δήμους μεγάλου ή μεσαίου πληθυσμιακού μεγέθους με αρκετά νεανικό πληθυσμό και ιδιαίτερα περιορισμένο γηρασμένο πληθυσμό. Κυριαρχεί η ελκυστικότητα οικονομικής φύσεως με σημαντική καθημερινή εισροή εργαζομένων με αποτέλεσμα οι θέσεις απασχόλησης μέσα στο δήμο να ξεπερνούν κατά πολύ τον αριθμό των απασχολούμενων που διαμένουν στο δήμο. Παράλληλα, η εκροή απασχολούμενων προς άλλους δήμους είναι περιορισμένης έντασης. Οι δήμοι αυτοί κέρδισαν πληθυσμό μεταξύ του 1991 και του 2001 (+11,6% κατά μέσο όρο) και αποτελούν πόλο έλξης οικονομικών δραστηριοτήτων. Οι περισσότερες πρωτεύουσες νομών και οι περιαστικοί δήμοι αυτών ακολουθούν το συγκεκριμένο πρότυπο ελκυστικότητας, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι, οι πρωτεύουσες νομών διατηρούν σε σημαντικό βαθμό τον ρόλο τους ως πόλος έλξης οικονομικών καταρχήν δραστηριοτήτων.

Η δεύτερη ομάδα δήμων αποτελείται από 83 δήμους μικρο-μεσαίου μεγέθους με αφενός αρκετά ικανοποιητικό ποσοστό νεανικού πληθυσμού και αφετέρου με έντονη αύξηση του πληθυσμού τους που, κατά μέσο όρο, φτάνει το 19%. Οι δήμοι αυτοί χαρακτηρίζονται από σημαντική εγκατάσταση νέων ομάδων κατοίκων και επίσης αξιοσημείωτη παρουσία αλλοδαπού πληθυσμού. Ταυτόχρονα, η κινητικότητα προς άλλους δήμους, στο πλαίσιο της εργασίας, είναι εξαιρετικά έντονη και σε αρκετές περιπτώσεις ξεπερνά το 40% του συνολικού αριθμού απασχολούμενων του Δήμου. Οι δήμοι αυτής της ομάδας παρουσιάζουν όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά του «νέου προτύπου αστικής οικονομίας» (residential economy) και φαίνεται ότι, μετατρέπονται σε κύριο τόπο κατοίκησης, γεγονός που επιβεβαιώνεται τόσο από τον υψηλό ποσοστό αύξησης των κύριων κατοικημένων κατοικιών και το σχετικά υψηλό ποσοστό νέων κτιρίων (κτίρια που χτιστήκαν μετά το 1995), όσο και από το γεγονός ότι, οι περισσότεροι δήμοι αυτής της κατηγορίας βρίσκονται σε προνομιακή γεωγραφική θέση: παράκτιες – τουριστικές ζώνες ή/και γειτνίαση με αστικά κέντρα.

Η τρίτη ομάδα αποτελείται από 367 δήμους οι οποίοι, στις περισσότερες περιπτώσεις, διατηρούν το πληθυσμό τους, όμως δεν αποτελούν ιδιαίτερα έντονο πόλο έλξης για νεοεισερχόμενους κατοίκους. Επίσης, χωρίς την εγκατάσταση του αλλοδαπού πληθυσμού, πολλοί δήμοι αυτής της ομάδας θα έχαναν κατοίκους. Η ηλικιακή δομή αναδεικνύει μια σαφής τάση γήρανσης του πληθυσμού. Η καθημερινή κινητικότητα (εισροή και εκροή απασχολούμενων) είναι περιορισμένης έντασης με αποτέλεσμα, η τοπική αγορά εργασίας να λειτουργεί σχεδόν «αυτόνομα» χωρίς σημαντικές αλληλεξαρτήσεις με άλλες περιοχές. Πρόκειται επομένως για δήμους για τους οποίους, στην παρούσα κατάσταση και με τα διαθέσιμα δεδομένα, δεν είναι δυνατό να αναδειχθεί μια «ορατή» μετρήσιμη ελκυστικότητα. Στην πλειοψηφία τους πρόκειται για δήμους με σχετικά μικρό πληθυσμιακό μέγεθος.

Ορισμένοι δήμοι - πρωτεύουσες νόμων εντάσσονται σε αυτή την ομάδα και ειδικότερα οι Δήμοι Βέροιας, Γρεβενών, Δράμας, Λιβαδειάς, Πύργου και Έδεσσας. Επίσης, στην ίδια ομάδα, τοποθετείται μια σειρά δήμων μεσαίου μεγέθους οι όποιοι έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό, την έντονη αγροτική ενδοχώρα. Ως ενδεικτικά παραδείγματα, μπορούμε να αναφέρουμε τους Δήμους Αγρινίου, Άργους, Θηβών, Φαρσάλων, Τύρναβου κ.λπ.

Τέλος, η τέταρτη ομάδα αποτελείται από 237 δήμους συνήθως μικρού μεγέθους. Σε αυτή την ομάδα, τοποθετούνται οι περισσότεροι «απομακρυσμένοι» και ορεινοί δήμοι της υπαίθρου. Συχνά αποτελούν τόπο Β' κατοικίας, όπως προκύπτει από τον ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό δευτερευουσών κατοικιών το 2001 ενώ, ο δείκτης κινητικότητας που συνδέεται με την μετακίνηση κατά την ημέρα της απογραφής είναι ιδιαίτερα υψηλός σε αντίθεση με τις τρεις προηγούμενες ομάδες δήμων. Αυτός ο δείκτης σχετίζεται εν μέρει με τους κοινωνικο-πολιτισμικούς και πολιτικούς δεσμούς που διατηρεί ο αστικός πληθυσμός με τον γενέθλιο τόπο (Ντυκέν, Κακλαμάνη 2009), ενώ συγχρόνως συμβάλλει στην ανίχνευση εκείνων των χωρικών ενοτήτων της υπαίθρου οι οποίες ενδεχόμενα διαθέτουν ένα κοινωνικό κεφάλαιο που θα μπορούσε – υπό ορισμένες προϋποθέσεις - να αποτελέσει πόλο ανάπτυξης.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η προσπάθεια ανάδειξης και εκτίμησης της ελκυστικότητας των πόλεων μικρο-μεσαίου μεγέθους της υπαίθρου, μέσω μιας πολυκριτηριακής ανάλυσης επιβεβαιώνει – όπως ήταν αναμενόμενο - ότι, στην πλειοψηφία τους, οι πρωτεύουσες των νομών της Ελλάδας διατηρούν και ενδυναμώνουν το ρόλο τους ως πόλος έλξης για το πληθυσμό και τις οικονομικές δραστηριότητες. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, η δημογραφική μεγέθυνσή τους είναι συχνά μεγαλύτερη από την αντίστοιχη αύξηση των έξι μεγαλύτερων αστικών κέντρων της χώρας.

Το «νέο πρότυπο αστικής οικονομίας» που αναπτύσσεται όλο και περισσότερο σε αρκετές χώρες της Ε.Ε., εντοπίστηκε και στην Ελλάδα, όμως αφορά κατά κύριο λόγο, περιφερειακές και παράκτιες περιοχές, γεγονός που τείνει να αναδείξει ότι, το φαινόμενο αυτό δεν κατάφερε, σε αντίθεση με άλλες χώρες, να εμφανιστεί με ορατό τρόπο στην κατεχοχόνη ενδοχώρα της Ελλάδας, μέχρι τις αρχές του 2000. Παρόλο αυτό, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι, μέσω της προσπάθειας ποσοτικοποίησης του βαθμού ελκυστικότητας των δήμων της υπαίθρου, εμφανίστηκαν αξιόπιστες ενδείξεις της εμφάνισης (émergence) του φαινομένου. Η επανάληψη της παρούσας ανάλυσης με τα δεδομένα της επομένης απογραφής πληθυσμού (2011) θα μας επιτρέψει να επιβεβαιώσουμε ή όχι, την υπόθεση μας ως προς τις δυνατότητες των κωμοπόλεων να μετατρέπονται σε πραγματικό πόλο έλξης.

5. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανθοπούλου Θ., Γούσιος Δ., 2007. Γεωγραφία της Υπαίθρου. Ανθρωπογεωγραφία: Άνθρωπος, κοινωνία και χώρος. Τερκενλή Θ.Σ., Ιωσηφίδης Θ., Χωριανόπουλος Ι. (ed.) p234-275. Εκδόσεις Κριτική.
- Κακλαμάνη Σ. και Ντυκέν Μ. Ν., 2009. Οι χωρικές διαφοροποιήσεις των σύγχρονων μορφών κινητικότητας στην ύπαιθρο χώρα. *Η δημογραφική πρόκληση: γεγονότα και διακυβεύματα*, In: Κοτζαμάνης Β. (ed.). Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, (υπό έκδοση).
- Behar D., 2004. Economie résidentielle et stratégies d'action publique. Datar, groupe de travail Villes Moyennes, Paris.
- Cochrane A., 2005. Cities, *Human geography: Issues for the 21st century*, In: Daniels P. Bradshaw M., Shaw D. and Sidaway J. (ed.) p213-228. Harlow, Pearson Education.
- Colletis G., Pecqueur B., 1994. Les facteurs de la concurrence spatiale et la construction des territoires. *Organization of Production and Territory: Local Models of Development*. Garofoli G., Vazquez Barquero A. (ed.) p95-115. Gianni luculano Editore, Pavia.

- Davezies L., 2004. Temps de la production et temps de la consommation : les nouveaux aménageurs du territoire?. *Futuribles*, 295, Mars.
- Laganier J., Vienne D., 2009. Recensement de la population de 2006, La croissance retrouvée des espaces ruraux et des grandes villes. INSEE-PREMIERE, 1218-Janvier, Paris.
- Lollier J.C., Prigent L. and Thouément H., 2005. Demain, l'attractivité des territoires bretons, PUR, 235p.
- Terrier C., 2006. L'économie présenteielle, un outil de gestion du territoire. *Cahiers ESPACES*, No 90.